

МЕТАФОРИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ WAR/ВІЙНА ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

Стаття зорієнтована на аналіз метафоричного моделювання як способу концептуалізації дійсності; виявлено основні перекладацькі прийоми та проаналізовано, наскільки завдяки використанню цих прийомів вдається досягти адекватного відтворення метафорики оригіналу. Ключові слова: метафоричне моделювання, концептуальна метафора, способи перекладу. The article focused on the analysis of metaphorical modeling as a way of conceptualizing reality. The main translation methods and their role in achieving adequacy as well as the level of adequacy while reproducing the metaphors are analyzed. Key words: metaphorical modeling, conceptual metaphor, methods of translation.

У сучасній лінгвістиці, зокрема перекладознавстві, одним із ключових, а тому актуальних, є поняття «концептуальна метафора». Традиційно під метафорою розуміють троп або механізм мови, що складається з уживання слова, яке позначає певний клас предметів та явищ для характеристики або назви об'єкта, що входить до іншого класу, або назви іншого класу об'єктів, аналогічного цьому в будь-якому відношенні [1, с. 5]. З лінгвокогнітивного підходу, метафора – це комплексний феномен, результат розумово- мовленнєвої діяльності людини, яка в процесі творення метафори спирається на культурно- історичний, пізнавально-емпіричний досвід свого народу, збережений у мовній скарбниці. Така природа метафори забезпечує їй великі реконструктивні можливості у дослідженні процесів становлення і розвитку мовної картини світу. Таким чином, у мовленні почасти використовуються метафори, щоб більш точно реалізувати будь-який абстрактний концепт, який не можна побачити, але який або має цінність, або ні. До концептуальної метафори звертаються Дж. Лакофф і М. Джонсон, стверджуючи, що структура мислення відображає структуру людської діяльності. Вчені розглядають таку метафору, як «один з основних типів когнітивної моделі, тобто механізму мислення та створення концептуальної сфери» [8, с. 71]. Під концептуальною сферою

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XXII

206

В. Маслова розуміє той ментальний рівень або ментальну організацію, де сконцентрована сукупність та впорядковане об'єднання всіх концептів, які містить мозок людини [9, с. 116]. Досліджуючи розумові процеси, що лежать в основі формування метафоричного значення, лінгвіст М. Блек вважає, що «механізм концептуальної метафори полягає в тому, що до головного суб'єкта додається система «асоційованих імплікацій», пов'язаних з допоміжним суб'єктом. Метафора відбирає, організовує одні, цілком певні характеристики головного суб'єкта, і усуває інші» [2, с. 168]. Актуальність цієї розвідки полягає в тому, що метафоричність – одна з найважливіших ознак військового дискурсу. Проблема дослідження концептуальної метафори саме в військовому дискурсі не одноразово привертала до себе увагу сучасних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Незважаючи на тривалу історію вивчення, структурно- семантичні аспекти тільки починають систематично аналізуватися в перекладознавстві, що дозволяє більш об'єктивно говорити про

перекладацькі рішення у розв'язанні основного завдання – досягненні адекватності при перекладі, а також об'єктивно здійснювати порівняльний аналіз вихідного тексту (далі – ВТ) та тексту перекладу (далі – ПТ) з метою пізнання національної специфіки концептуалізації оточуючої дійсності та рівня відповідності її відтворення у ПТ. Принципово нові результати може дати розгляд концептуальної метафори в її конкретній текстовій реалізації з урахуванням взаємозумовленості її парадигматичних і синтагматичних властивостей. У двомовній комунікації ми маємо справу з об'єктивними факторами, що пов'язані з подоланням мовного та лінгвоетичного бар'єра, і суб'єктивними факторами, що пов'язані з особистісними характеристиками перекладача [5, с. 205]. Вивчення національних дискурсів у зіставленні пропонує висновки про кількісні та якісні розбіжності в метафоричних картинах світу пари національних мов, які аналізуються, що, звісно, створює значні труднощі під час перекладу [3]. Мета статті полягає у виявленні та зіставленні основних метафоричних моделей для опису війни в Україні 2014 року на матеріалі англомовних газетних текстів та їх перекладів російською мовою. Досягненню поставленої мети сприятиме розв'язання таких завдань: – проаналізувати теоретичні підходи до вивчення терміну «метафорична модель» у сучасній лінгвістиці; – розкрити особливості перекладу метафоричних моделей, які описують концепт WAR/ВІЙНА, та визначити наскільки адекватним є переклад з точки зору відтворення метафорики ВТ засобами російської мови; – визначити основні прийоми, що застосовують перекладачі для відтворення метафоричного значення одиниць ВТ у ПТ, та з'ясувати, наскільки вони релевантні у прийнятті перекладацьких рішень. Підґрунтям цієї розвідки слугує монографія відомих когнітивістів Дж. Лакоффа та М. Джонсона *“Метафори, якими ми живемо”*. Вчені виділяють 2 типи метафор: онтологічні, тобто метафори, що дозволяють бачити події, дії, емоції, ідеї тощо, та орієнтовані, тобто метафори, що не визначають один концепт у термінах іншого, але організують всю систему концептів у відношенні один до одного. Принциповим є вивчення власне концептуальної (когнітивної) метафори, під якою розуміють осмислення одного концепту або концептуальної сфери завдяки іншому концепту або сфері, де сфера – це комплекс знань, тематично відмежований від інших комплексів знань [8, с. 114]. Відповідно до уявлень сучасної когнітивної семантики, метафоричне моделювання – це засіб досягнення, рубрикації, презентації й оцінки будь-якого фрагмента дійсності, що відображає національну самосвідомість за допомогою фреймів, слотів, які належать до зовсім іншої понятійної сфери. Зазначимо, що метафорична модель – динамічна структура, елементи якої здатні “грати прихованими смислами” [8, с. 126] і видозмінюватися. Метафоричною моделлю прийнято називати існуючий в свідомості носіїв мови взаємозв'язок між понятійним сферами, при якій система фреймів (слотів, концептів) однієї

Розділ V. Когнітивні аспекти лінгвістичних досліджень

сфери (сфери-джерела) служить основою для моделювання понятійної системи іншої сфери (сфери-мішені). Для такого моделювання характерно збереження емотивного потенціалу концептів сфери-джерела, що в процесі комунікативної діяльності дозволяє активно впливати на емоційно-вольову сферу адресата. Найчастіше ми навіть не замислюємось про те, що той чи інший вираз чи словосполучення є метафоричними, оскільки метафора, яка колись була механізмом їх

виникнення, тепер не відчувається. У текстах будь-якого функціонального стилю важко помітити концептуальну метафору, не досліджуючи її спеціально, тому що перенесення ознаки одного предмету чи явища на інший відбулось ще під час виникнення самого ж поняття, а потім і слова. Зауважимо, що притаманний носіям окремої мови спосіб концептуалізації дійсності відтворюється у певній системі поглядів, у колективній філософії, і, разом з тим, формує національно-специфічну “мовну картину світу”. Відповідно, встановлення співвідношення концептуальних структур та лінгвальних еквівалентів у різних мовах сприяє поглибленню знань про етнічну свідомість та національну картину світу. Порівняльний аналіз концептуальних метафор в англійській і російській мовних картинах світу дає можливість виявити національні стереотипи, ціннісні орієнтири, а також виділити специфічні метафоричні доміанти і спільні для двох культур уявлення про війну, як про соціально-політичний феномен. Зазначимо, що необхідною умовою перекладу метафор є відтворення смислу, а не значення. Свідченням розуміння метафорики перекладачем може слугувати очевидна осмисленість асоціативного змісту лексичної або фразеологічної одиниці, коли перекладач ідентифікує в мові оригіналу і адекватно відтворює засобами мови перекладу метафоричне висловлювання. В ідеалі, за теорією динамічної еквівалентності Ю. Найди, текст перекладу має викликати у його реципієнтів емоційну реакцію, максимально подібну до емоційної реакції тих, хто сприймає текст оригіналу [12, с. 19]. У різних мовах, за умов відмінності їх у лексичному та граматичному плані, існують універсальні метафори. Подібність образів в метафоричних перенесеннях проявляється в тому, що «різні мови, незалежно один від одного, вдаються до однакових метафоричних переносів» [4, с. 21]. Така спільність мислення виявляє конвенційну природу метафоричних образів у різних лінгвокультурах і є причиною існування базисних метафоричних моделей, які уособлюють універсальний спосіб репрезентації концептів. Подібність концептуальних картин світу “пояснюється аналогічністю глибинних структур мов”, і це надає змогу спостерігати паралельні образи й засоби їх експлікації [10, с. 173]. Логічно ще раз зазначити, що кожен народ має свій світогляд. Через відмінність мовних картин світу досить важко зробити адекватний переклад метафоричних засобів однієї мови іншою. Н. Любімов стверджує, що під час перекладу метафор слід дотримуватися почуття міри, не пригладжувати автора і не вигадувати нового [6, с. 104]. У нашому дослідженні за основу обрано класифікацію прийомів перекладу метафор, запропоновану П. Ньюмарком: 1) збереження образу у мові перекладу; 2) заміну образу мови джерела стандартним образом мови перекладу, який не суперечить культурі мови перекладу; 3) відтворення метафори за допомогою образного порівняння зі збереженням образу (але з можливою зміною експресії); 4) переклад метафори (або образного порівняння) за допомогою образного порівняння (або, інколи, метафори) з тлумаченням значення (це сприяє розумінню, але може призвести до втрати експресивності висловлювання); 5) відтворення семантики метафори описово (може застосовуватися, якщо метафора нечітка і її збереження є недоречним, хоча певні аспекти настанови висловлювання можуть втратитися); 6) пропущення метафори, якщо вона є надлишковою (необов’язковою); 7) збереження метафори з конкретизацією значення з метою підсилити образ [11, с. 21]. Отже, дослідження шляхів і способів перекладу метафорики передбачає визначення, наскільки варіанти перекладу є комунікативно-функціонально доречними, наскільки актуалізуються в мові перекладу етноспецифічні й універсальні метафори.

Аналіз матеріалу, в якості якого виступали англомовні газетні статті, присвячені висвітленню війни в Україні 2014 року, показує, що найбільш частотними і структурованими є кілька універсальних моделей концепту WAR/ВІЙНА, дослідження перекладів яких дає можливість виявити універсальне та національно-специфічне у мовній картині світу двох народів. За основу дослідження нами було взято запропонований Дж. Лакоффом список основних метафоричних моделей, що використовувалися для виправдання війни в Перській затоці 1991 року: 1) держава як людина, 2) війна як казка про справедливую війну, 3) метафора Клаузевіца, 4) війна як злочин, 5) війна як змагання, 6) війна як ліки [7, с. 63]. Аналізуючи переклади газетних статей військової тематики, ми зосередили увагу на особливостях структурно-еквівалентного та структурно-нееквівалентного типів перекладу, а також на збереженні принципів експресивної та емоційної адекватності перекладу. Отже, в англо- і російськомовній картинах світу ми виділили 8 універсальних метафоричних моделей концепту WAR/ВІЙНА: війна – це економічна операція, війна – це дорога, війна – це змагання, війна – це вистава, війна – це ліки, війна – це урок, війна – це казка про справедливую війну, війна – це природні явища. Нами встановлено, що в газетних публікаціях військової тематики часто використовується модель «війна – це ліки», в якій ворог та його військова експансія постає як захворювання, яке здатне поширюватися та ускладнюватися. У цій метафорі, військові «операції» розглядаються як медичні, призначені для того, щоб «вилікувати» відповідну державу від хвороби або надати їй першу медичну допомогу. Зазвичай, аби остаточно вилікуватися необхідне також і хірургічне втручання. Вважається, що у війнах нової епохи йдеться не про шквали вогню, як було раніше, а про «хірургічні операції» зі знищення найважливіших об'єктів противника за допомогою «інтелектуальної» зброї. Метафора ґрунтується на образах інструментів війни, які використовуються у проведенні відповідних операцій: *The leadership of Ukraine has asked since Thursday for military aid.* / *Начиная с четверга руководство Украины просит оказать ему военную помощь.* (“A Split Is Possible Way Out Of Ukraine Crisis” / “Forbes” 30.08.2014) *And as a policy prescription, it can be irrational and dangerous ...* / *А в качестве политического рецепта аргументы Миршаймера могут оказаться иррациональными и опасными.* (“Who Started the Ukraine Crisis?” / “Foreign Affairs” 30.10.2014) *... and out poured a poisonous mix of lies, ... seething resentment toward the United States. ... he doesn't deserve such treatment ...* / *... он обрушил на аудиторию ядовитый поток лжи, ... жгучей обиды на Соединенные Штаты. ... он не заслуживает такого отношения ...* (“Vladimir Putin lays out a menacing choice for the West” / “The Washington Post” 29.10.2014). *... we will need considerably more “divine intervention” this time around ...* / *... нам в этот раз понадобится гораздо больше такого вмешательства свыше ...* (“Vladimir Putin goes rogue: Ukraine, NATO, nuclear weapons – and a very dangerous new reality” / “Salon” 28.08.2014) У перших трьох наведених прикладах метафоричні лексеми з медичної сфери: *military aid* (first aid – швидка медична допомога, *to aid* – надати допомогу), *policy prescription* (рецептурний лікарський засіб), *poisonous mix of lies, seething resentment, treatment* (to take treatment – проходити курс лікування), перекладач передає за допомогою буквального перекладу *оказать военную помощь, политический рецепт, ядовитый поток лжи, жгучая обида, отношение.*

Підкреслимо, що лапки в останньому прикладі є, безсумнівно, досить ефективним засобом створення різних семантико-стилістичних відтінків виразу. Таким чином, словосполучення “divine intervention” вживається метафорично по відношенню до наддержав у світі, та лунають із саркастичною насмішкою над ними. Цей вираз було перекладено з частковим збереженням ситуації «вмешательство свыше», тобто була використана генералізація при перекладі слова divine, що значно знижує образність оригіналу. У тексті оригіналу автор сподівається на допомогу Бога в людській подобі “правлячих” країн.

Іншою домінуючою метафоричною моделлю в аналізованому матеріалі є також модель «війна – це економічна операція» (метафора Клаузевіца), важливим компонентом значення якої є порівняння прибутків і збитків. Метафора Клаузевіца названа на честь прусського генерала. Оскільки політика – це бізнес, війна стає інструментом максимізації політичних доходів і мінімізації втрат. За словами Клаузевіца, війна виправдана, коли з її допомогою можна отримати більше, ніж відмовившись від неї. Згідно з цією моделлю, «прибуток» зіставляється з допустимими «витратами». Якщо витрати на війну перевищують прибутки, війна повинна припинитися [7, с. 69]. Метафора Клаузевіца в англomовній картині світу акцентує авторитетність і серйозність наданої інформації, оперуючи, як правило, професійною економічною термінологією: One possibility ... is to cut losses and solidify what remains. / Один из вариантов ... заключается в том, чтобы списать потери со счетов и укрепить то, что осталось. (“A Split Is Possible Way Out Of Ukraine Crisis” / “Forbes” 30.08.2014) But pushed into a conflict that the West wanted to avoid at nearly all costs, the US and especially the EU will have to invest seriously in making the rest of Ukraine a success story”, he concluded. / Запад старался всеми силами избежать, США и особенно Евросоюз будут вынуждены вложить огромные средства в Украину, чтобы сделать из нее пример успеха», – заключил он. (“A Split Is Possible Way Out Of Ukraine Crisis” / “Forbes” 30.08.2014) ... is it reasonable to expect Russia to forgo deploying its stronger assets against alliance countries? / ... то нельзя исключать, что Россия применит против стран Североатлантического альянса свои более мощные средства поражения. (“Vladimir Putin goes rogue: Ukraine, NATO, nuclear weapons – and a very dangerous new reality” / “Salon” 28.08.2014) Порівняльний аналіз метафоричної моделі «війна – це економічна операція» в англійській і російській мовах показав, що для представників англomовної культури ставлення до війни як засобу економічної діяльності є абсолютним у той час, як для російської культури це положення є відносним. У наведених вище цитатах з газетних статей англійською мовою часто використовуються терміни, що відносяться до сфери економіки (to cut losses, costs, to invest, deploying, assets), а у тексті перекладу перекладач в деяких випадках вдається до заміни образу мови оригіналу більш конкретним образом мови перекладу (конкретизації значення), який не суперечить культурі мови перекладу: deploying assets – применит средства поражения, to cut losses – списать потери со счетов, costs – цей термін вилучено з перекладу, бо перекладач вважає його надлишковим. Отже, ставлення до війни як до економічної операції спостерігається і в російськомовній картині світу. Метафорична модель «війна – це дорога» представлена широким спектром метафоричних слововживань. Політичні зміни в ході війни в Україні сприймаються як

рух, переміщення та динаміка. Ця модель в англомовній картині світу більше представлена метафорами руху та шляху, які використовуються для відображення дій учасників війни: In the final analysis, the Levin-Inhofe plan will only put the United States, Ukraine and Russia further along down the road to war ... / В конечном итоге, план Левина-Инхофа лишь еще больше приблизит к войне Соединенные Штаты, Украину и Россию ... ("Arming Ukraine Is a Very Bad Idea" / "The Nation" 21.10.2014) ... but is rather seeking to push the Ukrainians out of the Donbas and create a stalemate. / ... а скорее пытается вытеснить украинцев из Донбасса и создать тупиковую ситуацию. ("A Split Is Possible Way Out Of Ukraine Crisis" / "Forbes" 30.08.2014) ... Mr. Putin conceded that Western sanctions against Russia "are a hindrance" and, after more railing at the United States, he offered that "we are always open to dialogue, including on normalizing our economic and political relations." / ...Г-н Путин все же признал, что санкции России мешают. Еще немного поругав Соединенные Штаты, он заметил, что Россия «всегда готова к диалогу, в том числе и по нормализации экономических отношений, и политических тоже». ("Vladimir Putin lays out a menacing choice for the West" / "The Washington Post" 29.10.2014).

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XXII

210

Then came the upheaval in Ukraine. / А потом начались беспорядки на Украине. ("Who Started the Ukraine Crisis?" / "Foreign Affairs" 30.10.2014) У наведених нами прикладах у ВТ використовується метафори, що позначають труднощі на шляху вирішення проблем: a stalemate = глухий кут, а hindrance = перешкода. Для представників англійської культури більш типово використовувати слова дорожньо-транспортної сфери для опису політики та взаємовідносин країн: to rail (букв. наїжджати), to be open (букв. відкрити шлях), але при перекладі перекладач замінює їх на більш стандартні образи ругать, быть готовым. У випадку виразу to put further along down the road to war = просунутися далі по стежці війни перекладач частково зберіг метафору у тексті перекладу приблизиться к войне. У словосполученні came the upheaval дієслово to come вживається метафорично, але у тексті перекладу ми бачимо використання явища синонімії, адже перекладач замінив лексему приходит на начинаться, яка не відтворює метафоричний образ. На нашу думку, він міг би передати метафору за допомогою точного перекладу пришли беспорядки. Хоча, як відомо, уся відповідальність за перекладацькі рішення лягає на плечі самого перекладача. Метафорична модель «війна – це змагання» є ще одним головним понятійним полем військового дискурсу. Спортивна тематика є універсальним засобом для метафоричного переосмислення сфери політики, в тому числі і того, що стосується ведення війни. Яскравим прикладом апеляції до світу спорту може бути політичний дискурс з ідеєю суперництва та перемоги між противниками, учасниками бойових дій. Війна часто розуміється як змагальна гра з наявністю переможця і переможеного, підкреслює стратегічне мислення, командну роботу, підготовку до змагання, виділяє глядачів на світовій арені: As we like to say in America, "this is not their first rodeo". / Как мы говорим у себя в Америке, «это у них не первое родео». ("We need to tell the truth about what Russia is doing in Ukraine" / "The Guardian" 31.08.2014). Маємо приклад метафоричної лакуни при перекладі спортивної метафори this is not their first rodeo. У наведеному контексті перекладач зробив точний переклад. Можливим варіантом перекладу, на нашу думку, міг би бути описовий.

Перекладач зберіг троп, чим передав експресивність завдяки використанню суто американської реалії, але у випадку з описовим перекладом можна було б розшифрувати троп та зробити його доступнішим і зрозумілішим. A standoff to cool down. / Ничья, которая поможет разрядить обстановку. ("A Split Is Possible Way Out Of Ukraine Crisis" / "Forbes" 30.08.2014). We should, in other words, prepare ourselves for further, and far greater, turmoil on the international arena. / Иными словами, мы должны готовиться к дальнейшему и гораздо более серьезному беспорядку на международной арене. ("Vladimir Putin goes rogue: Ukraine, NATO, nuclear weapons – and a very dangerous new reality" / "Salon" 28.08.2014). ... becoming a party to the conflict./ ... мы станем участниками конфликта. ("Arming Ukraine Is a Very Bad Idea" / "The Nation" 21.10.2014). ... undermined Moscow's international reputation as a champion of sovereignty and noninterference. / ... подорвал международную репутацию Москвы как сторонницы суверенитета и невмешательства. ("Who Started the Ukraine Crisis?" / "Foreign Affairs" 30.10.2014). У цьому прикладі перекладач вдався до заміни метафоричного образу мови оригіналу на стандартний образ мови перекладу з тлумаченням значення, що сприяє розумінню, але призводить до втрати експресивності висловлювання. У наведених прикладах англійською мовою використання слів, що відносяться до сфери спорту (rodeo/родео, a standoff/нічия, a party/учасник, international arena/світова арена, a champion/чемпіон), наочно показує значущість спорту для представників англomовної культури. Це положення пов'язане зі сформованими в англomовній культурі нормами і цінностями: вигідно бути здоровим, зберігати хорошу фізичну форму, не хворіти. Це допомагає заробити гроші, а для західної культури час – це гроші. На заході існує давня

Розділ V. Когнітивні аспекти лінгвістичних досліджень

211

традиція додатково тренувати військових офіцерів у командних видах спорту та шахах, оскільки, військову людини готують перемагати. Метафорична модель «війна – це вистава» представлена широкою палітрою метафоричних слововживань у військовому дискурсі обох лінгвокультур. У нашому дослідженні ми встановили, що саме в англomовній картині світу військові та політичні кампанії описуються з використанням лексики різних видів мистецтва. Учасники військових дій виступають на сцені і виконують ролі, а публіка в особі всього людства уважно стежить за розвитком подій на сцені: ... was spun by Kremlin's media mouthpieces into a provocation orchestrated by the West. / ... кремлевские информационные глашатаи представляют как провокацию, придуманную Западом. ("Putin's propaganda keeps Russians in the dark about Ukraine and more" / "The Washington Post" 31.08.2014). The U.S. government played no role in sparking the protests,... / Американское правительство не имело никакого отношения к этим протестам, ... ("Who Started the Ukraine Crisis?" / "Foreign Affairs" 30.10.2014) Mr. Putin portrayed the invasion of Crimea as the corrective to this "imperialism." / Вторжение в Крым г-н Путин назвал ответом на этот «империализм». ("Vladimir Putin lays out a menacing choice for the West" / "The Washington Post" 29.10.2014). У цих реченнях перекладач застосовує прийом смислового розвитку, який полягає в заміні словникового відповідника при перекладі контекстуальним, лексично пов'язаним з ним (to orchestrate = придумувати, to play a role = иметь отношение, to portray = називати). Перекладач удається до заміни на образ більш традиційний і зрозумілий для читача, щоб передати ту думку,

що закодована в авторській метафорі. Велику зацікавленість у нас викликає метафорична модель «війна – це урок», яка більш наявна в англomовній картині світу. Зазвичай, в освітній метафоричній державі, яка бере участь у війні, описується як учень, який отримує нові знання, виконує завдання (початкового, середнього, достатнього, високого рівнів), відвідує за розкладом заняття: But, as we are learning, that persuasion requires not only diplomacy and sanctions, but also assisting Ukraine in creating the military means to defeat Russia's new war strategy. / Но как мы теперь понимаем, такое убеждение требует не только дипломатических мер и санкций, но и оказания помощи Украине в создании военных средств для срыва новой стратегии России. ("We need to tell the truth about what Russia is doing in Ukraine" / "The Guardian" 31.08.2014). Знання та досвід учня-держави в англomовній картині світу залежать від раніше засвоєних уроків, тобто інших війн, що підтверджується цим прикладом. To do so, for starters, we should stop listening to our own declarations about NATO posing no threat to Russia. / В этих целях для начала нам надо прекратить собственные декларации о том, что НАТО не представляет угрозы для России. ("Vladimir Putin goes rogue: Ukraine, NATO, nuclear weapons – and a very dangerous new reality" / "Salon" 28.08.2014). ... scheduling military exercises in Poland this fall ... / ... запланував на эту осень военные учения в Польше ... ("Vladimir Putin goes rogue: Ukraine, NATO, nuclear weapons – and a very dangerous new reality" / "Salon" 28.08.2014). У вищенаведених прикладах перекладач вдається до прийому генералізації, тобто замінює видові поняття родовими з більш абстрактним значенням, а саме: to learn (вивчати) – понимать, for starters (для початкового рівня) – для начала, exercises (вправи) – учения, а schedule (розклад) – план адже російськомовна картина світу менше орієнтується на війну, як засіб засвоєння нового матеріалу та отримання нових знань або досвіду. Головними персонажами метафоричної моделі «війна – це казка про справедливую війну» є лиходій, жертва і герой. У випадку війни в Україні сценарій казки полягає в наступному: лиходій (Росія) скоює злочин проти невинної жертви (Україна); герой (США), зібравши помічників або діючи самостійно, намагається перемогти злодія і звільнити жертву: Putin is, after all, America's villain du jour. / В конце концов, сегодня Путин для Америки – это страшный злодей. ("Arming Ukraine Is a Very Bad Idea" / "The Nation" 21.10.2014).

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XXII

212

It is too soon to know how this saga will end ... / Пока слишком рано говорить о развязке этой саги ... ("Who Started the Ukraine Crisis?" / "Foreign Affairs" 30.10.2014). У цих прикладах спостерігаємо, по-перше, збереження метафори з додаванням прикметника страшный з метою підсилити образ; по-друге, збереження метафори із заміною дієслова to end на іменник развязка, що відповідає вимогам до створення еквівалентного й адекватного перекладу. Для розгляду останньої метафоричної моделі «війна – це природні явища» необхідно зазначити, що життєві потреби міцно пов'язували людину з навколишнім світом вже на ранньому етапі розвитку людського суспільства. Це і є причиною широкого розповсюдження метафор, які пов'язані з природою, природними явищами, рослинами та тваринами. Саме тому метафори цього напрямку вважаються найдавнішими, оскільки саме через них людина намагалася осмислити різні почуття, властивості та дії. Отже, наведемо декілька прикладів: ... these sanctions take months to really start

to hurt and in any case are as costly for the export sector, employment and economy of Europe as they are for Russian consumers and the domestic political climate there. / ... потребується несколько місяців, чтобы эти санкции привели к по-настоящему болезненным последствиям. Более того, эти санкции нанесут по экспортному сектору и экономике Европы в целом не меньший удар, чем по потребителям и политическому климату России. ("A Split Is Possible Way Out Of Ukraine Crisis" / "Forbes" 30.08.2014). Russian consumers, having weathered crises in 2008 and after Russia's default in 1998, are more sanguine these days. They are not yet flocking to withdraw cash. ... But it and other forecasters warn that as sanctions bite further, credit conditions will deteriorate. ... The erosion in investor confidence, a general perception of higher risk of financing Russian banks, plus the possibility of increased capital flight and weaker economic growth ... / Российские потребители, пережившие кризис в 2008 году и дефолт в 1998-м, сегодня проявляют больший оптимизм. Они пока еще не толпятся в очередях, чтобы снять деньги. ... Однако и эта фирма, и другие аналитики в своих прогнозах предупреждают о том, что по мере усиления эффекта от санкций условия кредитования будут ухудшаться. ... Снижение доверия инвесторов, общее ощущение роста рисков финансирования российских банков плюс возможное увеличение оттока капитала и замедление экономического роста ... ("Sanctions noose begins to tighten on sanguine Russia" / "The Financial Times" 15.10.2014). ... Russia has annexed Crimea and intervened in eastern Ukraine in response to NATO expansion, which he calls "the taproot of the trouble." ... Back then, Mearsheimer was already worrying about a war between Russia and Ukraine, which he said would be "a disaster." / ... Россия присоединила Крым и осуществляет вмешательство на востоке Украины в ответ на расширение НАТО, которое он называет «корнем проблем». ... Миршаймера уже тогда тревожила возможность возникновения войны между Россией и Украиной, и он называл такую перспективу катастрофой. ("Who Started the Ukraine Crisis?" / "Foreign Affairs" 30.10.2014). У випадку словосполучення to weather crises перекладач через відсутність у мові перекладу підходящого еквіваленту метафори вдався до заміни образу мови джерела стандартним образом мови перекладу пережить кризис, який не суперечить культурі мови перекладу. У словах to flock, a flight ми побачимо перенесення значення з тваринного світу. Перенесення значення відбулось через схожі риси поведінки людей із зграєю птахів, і "втечі" капіталу з однієї країни в іншу під впливом економічних або політичних чинників з відльотом птахів у теплі краї. Лексема erosion перекладається як ерозія (процес руйнування), але перекладач вдається до прийому смислового розвитку, використовуючи контекстуальний еквівалент снижение, це слово має нейтральне значення і наведений переклад загалом досить доцільний. У прикладах economic growth, credit conditions, a taproot of the trouble, a disaster спостерігаємо застосування перекладачем точного перекладу вихідних метафор засобами мови перекладу, що відповідає вимогам до створення еквівалентного й адекватного перекладу. У випадку словосполучення higher risk (високий ризик) перекладач ужив

метафору рост рисков, використавши граматичну трансформацію, а саме заміну частин мови: англійський прикметник higher був змінений на іменник рост для збереження логічної

послідовності речення. Зміст словосполучення залишився без змін і авторська інтенція збереглась, отже переклад можна вважати еквівалентним і адекватним. Наступну лексему *forecasters* перекладач передав за допомогою описового перекладу аналітики в своїх прогнозах. Перекладач розшифрував троп та зробив його доступнішим і зрозумілішим для російського читача. Нами встановлено, що в англомовній картині світу понятійна сфера «Природні явища» відрізняється більш частим використанням і має широкі можливості для розгортання метафоричної моделі «війна – це природні явища», в рамках якої військова ситуація в Україні та ситуація, яка склалася через це в Росії розглядається як природні катаклізми. На нашу думку, це пов'язано зі збільшенням числа природних катастроф у світі, зокрема на Заході, з якими наша цивілізація не може впоратися. Наслідки їх схожі на військові: смертельні випадки серед людського населення і великий економічний збиток. Перекладознавчий аналіз дозволяє нам висновувати, що концептуальна метафора є невід'ємним елементом у військовому дискурсі. Вона робить мову більш експресивною та виразною. Дослідження фактичного матеріалу показало, що словосполучення з метафоричним значенням постійно використовуються у статтях на військову тематику. В англійській мові завдяки її аналітичній структурі метафори створюються легше, ніж в синтетичних мовах, до яких традиційно відносять російську мову, – отже, кількісно в англійській мові їх більше, ніж у російській. Більш висока метафоричність англомовних текстів проявляється також при зіставленні та перекладі текстів військового дискурсу. Ґрунтуючись на вищевикладеному матеріалі, можна зробити висновок, що метафоричні моделі концепту WAR/ВІЙНА, наявні в оригінальному тексті, в більшості випадків зберігаються. При цьому поширене використання прийомів вилучення, заміни (зокрема генералізації та конкретизації значення), цілісного перебудування та смислового розвитку. У випадках, коли зберегти метафору через особливості валентності одиниць мови перекладу неможливо, перекладач змушений вдаватися до методу описового перекладу, компенсуючи втрату метафоричної образності введенням в текст додаткових образів, що підсилюють експресію, також очевидні випадки метафоричних лакун. Ми вбачаємо за необхідне ще раз підкреслити, що перекладач має якомога адекватно передавати метафорику, оскільки часто вираз, який звучить доцільно мовою оригіналу, під час перекладу має зовсім інше прагматичне навантаження, а, отже, інший вплив та реакцію реципієнта, навіть за умови точної передачі семантичних компонентів повідомлення. Перспективи подальших досліджень полягатимуть у вивченні особливостей відтворення лінгвокультурного концепту WAR/ВІЙНА у різних типах текстів.

ЛІТЕРАТУРА 1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с. 2. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С.153 – 172. 3. Бродский М.Ю. Политический дискурс и перевод [Электронный ресурс] / М.Ю. Бродский. – Екатеринбург. – Режим доступа: https://www.academia.edu/1215613/_Rus_Political_Discourse_and_Translation_ 4. Гак В.Г. Языковые преобразования / В.Г. Гак. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 768 с. 5. Дейк Т.А. ван Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. – Благовещенск: БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с. 6. Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова): підручник для студентів вищих навчальних закладів / Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.

7. Лакофф Дж. Метафора и война: Система метафор для оправдания войны в Заливе / Дж. Лакофф: пер. с англ. // Современная политическая лингвистика / сост. Э.В. Будаев, А.П. Чудинов. Екатеринбург, 2006. – С. 59 – 71. 8. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живём / Дж. Лакофф, М. Джонсон: пер. с англ. А. Н. Баранова. М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с. 9. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику / В.А. Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2004. – 296 с. 10. Шепітько С.В. Механізми утворення та закономірності вторинної номінації англійської загальнонаукової дієслівної лексики: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Шепітько Світлана Віталіївна. – К., 2003. – 262 с. 11. Newmark P. Approaches to Translation / Peter Newmark. – Oxford: Pergamon Press, 1981. – 200 p. 12. Nida E.A. The Theory and Practice of Translation / E.A. Nida, C.R. Taber. – Leiden: E.J. Brill, 1969. – 197 p.